

mamış *Kitâbü't-Te'âlik 'ale'l-Müdevvene* adlı bir eserinden de söz edilmektedir. Kādî İyâz *Tertibü'l-medârik*'te (I, 56), Ebû İmrân'ın *et-Te'âlik*'inden de faydalandığını söylemekteyse de biyografik bilgiler ihtiva ettiği anlaşılan söz konusu eserin *Kitâbü't-Te'âlik 'ale'l-Müdevvene* mi, yoksa başka bir eser mi olduğu bilinmemektedir (İdrîs, *Annales de l'Institut d'études orientales*, s. 47-48). Burzûlî tarafından zikredilen (a.g.e., s. 48) *en-Nezâ'ir* adlı eserinin de bir nüshası mevcuttur (bk. Brockelmann, I, 661).

BİBLİYOGRAFYA :

Humeydî, *Cezvetü'l-muktebis*, Kahire 1386/1966, s. 338; Kādî İyâz, *Tertibü'l-medârik*, I, 56; II, 586-587, 702-706; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, IX, 618-619; Abdurrahman b. Muhammed ed-Debbâğ, *Me'âlimü'l-İmân* (nşr. Muhammed Mâdûr), Tunus 1978, III, 159-164; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXIV, 253-255; Zehebî, *Tezkiretül-huffâz*, III, 284-286; İbn Ferhûn, *ed-Dibâcû'l-müzheb*, s. 344-345; İbn Haldûn, *Mefâhirü'l-Berber* (nşr. E. Lévi-Provençal), Rabat 1352/1934, s. 69, 70; Venşerîsî, *el-Mi'yârü'l-Mu'rib* (nşr. Muhammed Haccî v.dğr.), Beyrut 1401-1403/1981-1983, X, 144; XIII, 370; *el-Hulelû's-sündüsüye*, I, 258-259; Ahmed b. Hâlid en-Nâsirî, *el-İstikşâ* (nşr. Ca'fer en-Nâsirî — Muhammed en-Nâsirî), Dârülbeyzâ 1954, II, 5, 6; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 660-661; II, 961; Mahlûf, *Şeceretü'n-nûr*, s. 106; Abdülhay el-Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, I, 159; Chadli Bouyahia, *La Vie littéraire en Ifriqiya sous les Zirides*, Tunis 1972, s. 67, 116; Abdülvehhâb b. Mansûr, *A' lāmü'l-Mağribi'l-'Arabî*, Rabat 1979, II, 96-97; İsmet Abdüllatif Dendeş, *Devrül-Murâbiûn ft neşri'l-İslâm ft garbi İfrîkıyyâ*, Beyrut 1408/1988, s. 60; H. R. İdrîs, "Essai sur la diffusion de l'ach'arisme en Ifriqiya", *Cahiers de Tunisie*, sy. 2, Tunis 1953, s. 134-135; a.mlf., "Deux maitres de l'école juridique kairouanaise sous les Zirides (XIe siècle): Abû Bakr b. 'Abd al-Rahman et Abû 'Imrân al-Fâsî", *Annales de l'Institut d'études orientales de l'Université d'Alger*, XIII, Alger 1955, s. 42-60; Ahmed Muhtâr el-Abbâdî, "eş-Şaḥḥatü'l-ülâ min târihi'l-Murâbiûn", *Mecelletü Külliyyeti'l-Âdâb*, XXI, İskenderiye 1967, s. 50-51; Ch. Pellat, "Abû 'Imrân al-Fâsî", *El² Suppl.* (İng.), s. 26-27.

MUHAMMED SÜVEYSİ

EBÜ İNÂN el-MERİNİ

(أبو عنان المريني)

Emîrül'l-mü'minîn Mutevekkil-Alellâh
Ebû İnân Fâris b. Alf
b. Osmân el-Merînî
(ö. 759/1358)

Merînî hükümdarı
(1348-1358).

12 Rebîülevvel 729'da (14 Ocak 1329) Fâsülcidede (Medînetülbeyzâ) doğdu. Babası Merînî hükümdarlarından Sultan Ebû'l-Hasan Ali b. Osman, annesi hiris-

tiyan asıllı bir câriye olan Şemsüdduhâ'dır. Babası onun tahsiliyle yakından ilgilenerek devrin en meşhur bilginlerinden ders almasını sağladı. Böylece fıkıh, hadis, edebiyat, lugat ve nahiv gibi çeşitli ilim dallarında geniş bilgi sahibi oldu; Kur'an-ı Kerim'i ezberledi.

Ebû İnân kabiliyet ve cesareti sayesinde kısa zamanda temayüz edince babası Sultan Ebû'l-Hasan onu veliaht seçerek Tilimsân'a vali tayin etti. 748 Saferinde (Mayıs 1347) ordusuyla İfrîkiye seferine çıkarken yerine Ebû İnân'ı vekil bıraktı. Sultan Ebû'l-Hasan'ın Benî Hilâl ve Süleym'e mensup âsi Arap kabileleriyle yaptığı savaşta mağlûp olarak öldürüldüğüne dair gelen haberler üzerine 30 Rebîülevvel 749'da (28 Haziran 1348) Ebû İnân'a Merînî sultanı olarak biat edildi. Ebû İnân biat merasiminden sonra ordusu ve devlet erkânı ile başşehir Fas'a hareket etti. Ancak Fas'a varmadan önce babasının hayatta olduğunu öğrendi. Bu durum karşısında Merînîler yeni hükümdarı tanımaktan çekindiler ve Sultan Ebû'l-Hasan'a bağlı kalacaklarını bildirdiler. Yeğeni Mansûr, Ebû İnân'a karşı başlatılan muhalefet cephesini organize ederek amcasının üzerine yürüdü. Tâze'de Ebû'l-Ecrâf vadisinde meydana gelen savaşta mağlûp olan Mansûr Fâsülcidede'ye sığındı. Ebû İnân onu takip ederek bir süre muhasara ettikten sonra ele geçirip öldürttü. Böylece Mağrib-i Aksâ ve Mağrib-i Evsat'ın büyük bir bölümü kendi hâkimiyeti altına girmiş oldu.

Öte yandan Tunus'taki Merînîler Sultan Ebû'l-Hasan Ali'yi desteklemeye devam ettiler. Ebû'l-Hasan Tunus'tan gemilerle yola çıkıp maceralı bir yolculuktan sonra Merakeş'e vardı ve şehri zaptetti. Bunun üzerine Ebû İnân babasına karşı harekete geçti ve Medgûsa'da yapılan savaşta onu mağlûp ederek Merakeş'i ele geçirdi (751/1350). Cebelül-hintâte'ye sığınan Ebû'l-Hasan burada bir süre daha mukavemet ettikten sonra bazı şartlar ileri sürerek tahttan feragat etti. Ebû İnân hâcibi Muhammed b. Ebû Ömer'i gönderip babasının isteklerini yerine getirdi ve rızasını aldı. Sultan Ebû'l-Hasan 23 Rebîülâhîr 752'de (19 Haziran 1351) vefat edince cenazesi önce Merakeş'te toprağa verildi, daha sonra Fas'a götürülüp atalarının gömülü olduğu Şâle'de (Chella) defnedildi.

Babasının ölümünden sonra bütün Merînî topraklarına hâkim olan Ebû İnân, taht kavgalarını fırsat bilerek Mağrib-i Evsat'ta nüfuz kazanmaya çalışan Abdülvâdiler'e karşı harekete geçti ve onlardan Merînî topraklarını derhal terketmelerini istedi. 753'te (1352) hazırlıklarını tamamlayıp Tilimsân'a hareket etti. Yapılan savaşta mağlûp olan Abdülvâdî Hükümdarı Sultan Ebû Saîd yakalanarak idam edildi (11 Cemâziyelevvel 753/25 Haziran 1352). Ebû İnân 757-758 (1356-1357) yıllarında Portekiz sahillerine saldırdı; bunun üzerine Portekiz kralı barış istemek zorunda kaldı. Aragon Kralı'yla iyi ilişkiler kuran Ebû İnân, Hafsîler'in elinde bulunan Kostantine'yi de (Konstantine) zaptedip sultan Ahmed b. Muhammed'i esir aldı. Kostantine'de bulunduğu sırada gelen kabile reisleri itaat arzedit onu Tunus'u ele geçirmeye teşvik ettiler. Ancak Ebû İnân, askerlerin yurtlarından uzun süre ayrı kaldıklarını belirtip şikâyetçi olmaları üzerine başşehir Fas'a döndü. Bu dönemde Nasrîler'le ilişkiler, meşhur vezir Lisânüddin İbnü'l-Hatîb sayesinde çok iyi bir şekilde gelişti.

Ebû İnân 759 (1358) yılı kurban bayramından sonra hastalandı. Yaklaşık iki hafta kadar yattıktan sonra 24 Zilhicce 759'da (27 Kasım 1358) Fas'ta veziri Hasan b. Ömer el-Füdûdî'nin tertiplediği bir komplo sonucu boğularak öldürüldü ve Medînetülbeyzâ'da defnedildi. 28 Zilhicce (31 Kasım 1358) günü öldürüldüğüne dair rivayetler de vardır. Yerine oğlu Ebû Bekir es-Saîd geçti.

Ebû İnân iffetli, cesur, cömert ve mütteki bir insandı. İlim, edebiyat ve şiire yakın ilgi duyar ve boş zamanlarında şiirle meşgul olurdu. Orduya bizzat kumanda eden Ebû İnân zamanında Merînîler en iyi dönemlerini yaşadılar. Onun Endülüs'te İslâm hâkimiyetini yeniden kurabilecek nitelikte bir hükümdar olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Merînîler'den "Emîrül'l-mü'minîn" ve "Mutevekkil - Alellah" gibi halifelere mahsus lakap ve unvanları kullanan ilk hükümdar olma özelliğine sahiptir. Ebû İnân, babası gibi imar faaliyetleriyle de ilgilenerek onun başlattığı eserleri tamamladığı gibi birçok şehirde mescid, medrese, zâviye, sebîl ve hamamlar yaptırmıştır. Kendisinin yaptırdığı Tâliatü Fâs adıyla meşhur Bû İnâniyye Medresesi âbidevi bir eserdir.

EBÜ İNÂN el-MERİNİ

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Hatib, *el-İhâta*, II, 17-18, 20-21, 187, 195, 294; III, 13, 105, 117, 498, 530, 533; IV, 54, 66, 324, 330, 471; a.mlf., *el-Lemhatû'l-bedriyye fi'd-devleti'n-Naşriyye*, Beyrut 1400/1980, s. 6-7, 106-108, 117, 120; İbnü'l-Ahmer, *A'lâmü'l-mağrib ve'l-Endelüs* (nşr. Muhammed Rıdvân ed-Dâye), Beyrut 1407/1987, s. 69-70; İbn Haldûn, *el-İber*, VII, 286-300; *el-Şulelû'l-meuşiyye fi zikri'l-ağbârî'l-Merrakûşîyye* (nşr. Süheyl Zekkâr — Abdülkâdir Zimâme), Dârülbeyzâ 1399/1979, s. 179, 187; *Vez-zân ez-Zeyyâtî, Vaşfû lfrîkiyye*, I, 225-226, 239, 282, 350; İbnü'l-Kâdî, *Cezvetü'l-iktibâs*, Rabat 1973-74, II, 508-510; Ziriklî, *el-A'lâm*, VI, 323-324; Abbas b. İbrâhîm, *el-İ'lâm*, I, 344-346; Abdülvehhâb b. Mansûr, *A'lâmü'l-mağribî'l-'Arabî*, Rabat 1979, II, 97-102; İbrâhîm Harekât, *el-Mağrib 'abre't-târîh*, Dârülbeyzâ 1405/1984, II, 44-47; Ali Hâmid el-Mâcî, *el-Mağrib fi 'ahdi's-Sultân Ebî 'Inân el-Merînî*, Dârülbeyzâ 1986; R. Brunschvig, *Târîhu lfrîkiyye fi'l-'ahdi'l-Hafşî* (trc. Hammâdi es-Sâhilî), Beyrut 1988, I, 197, 200-201, 206-209, 211-212; G. Yver, "Hafşiler", *IA*, 5/1, s. 83; Alfred Bel, "Tlemsen", *a.e.*, 12/1, s. 395; G. Marçais, "Abd al-Wâdids", *El²* (İng.), I, 93; a.mlf., "Abû 'Inân Fâris", *a.e.*, I, 129-130; H. R. Idris, "Hafşids", *a.e.*, III, 68.

ABDÜLKERİM ÖZAYDIN

EBÜ İSÂ el-İSFAHÂNÎ

(bk. İSFAHÂNÎ, Ebû İsâ).

EBÜ İSÂ el-VERRÂK

(bk. VERRÂK, Ebû İsâ).

EBÜ İSHAK el-ENSÂRÎ

(bk. SAFFÂR, Ebû İshak).

EBÜ İSHAK el-FEZÂRÎ

(bk. FEZÂRÎ, Ebû İshak).

EBÜ İSHAK el-HARBÎ

(bk. HARBÎ).

EBÜ İSHAK el-İLBİRÎ

(أبو إسحاق الإلبيري)

Ebû İshâk İbrâhîm b. Mes'ûd
b. Saîd et-Tüccibî el-İlbîrî
(ö. 459/1067)

Endülüslü şair ve fakih.

İn sonlarında doğduğu söylenebilir. Aslen Gırnata'ya komşu İlbîre'den (Elvira) olup İbn Saîd el-Mağribî'ye göre "bâ" kaifiyeli meşhur kasidesi dikkate alınırsa Gırnata'ya 8 mil mesafedeki Hısnülükâb'dandır. Benî Tüccib kabilesine mensup olduğu için Tüccibî nisbesiyle de tanınır.

Ebû İshak'ın yetiştiği ilim muhiti, hocaları, talebeleri hakkında kaynaklarda fazla bilgi yoktur. Hocaları arasında İbn Ebû Zemenî'nin, talebeleri arasında da Abdülvahid b. İsâ b. Hemedânî, Ebû'l-Abbas Ahmed b. Hişâm el-Kaysî, Ebû Hafs Ömer b. Halef'in dışında başka bir isim zikredilmemektedir. Fıkıhla ilgili herhangi bir eserine rastlanmamıştır. Sadece hocası İbn Ebû Zemenî'nin fıkha dair eserlerini rivayet ettiği, Zîrî Sultanı Bâdis b. Habbûs es-Sanhâcî zamanında Gırnata'da kadılık yapan Ali b. Muhammed b. Tevbe'nin kâtibi olarak görev yaptığı ve aynı zamanda ders verdiği bilinmektedir. Ebû İshak ayrıca hadislerle de ilgilenmiştir.

Ancak İlbîrî daha çok zühd konusunda yazdığı şiirlerle tanınmış olup divanı Escorial Library'de kayıtlıdır (nr. 404). Bu divan ilk olarak E. Garcia Gomez tarafından İspanyolca bir mukaddime ve bazı ta'liklerle birlikte, daha sonra da Muhammed Rıdvân ed-Dâye tarafından tahkik edilerek neşredilmiş, 113 beyitlik "Tâiyye" kasidesini de Abdullah Kenûn yayımlamıştır (bk. bibl.). İlbîrî'nin yahudilerle ilgili şiirleri üzerinde özellikle durmak gerekir. Zîrî Sultanı Bâdis b. Habbûs, yahudi veziri Samuel b. Nağrîle'nin ölümü üzerine oğlu Joseph'i (Yûsuf b. İsmâîl) vezir yapmış, Joseph de görevini kötüye kullanarak yahudileri bazı önemli mevkilere getirmiş ve onlara çeşitli menfaatler sağlamıştı. Bunun üzerine İlbîrî, bir yahudiye vezirliğe getirdiği için sultana, buna rızâ gösterdiği için de halka sert tenkitler yöneltmiş, bu yüzden bir süre İlbîre'nin dışında Râbitatülükâb'da ikamete mecbur edilmiştir. Fakat İlbîrî tavrını değiştirmeyerek bu konuda bir kaside söylemiştir. Genellikle bu kaside üzerine galeyana geldiği rivayet edilen halkın yahudiler aleyhinde bir kıyam başlattığı (30 Aralık 1066) ve çok sayıda yahudi ile adı geçen vezirin bu olaylarda öldürüldüğü kaydedilmektedir. Ancak İlbîrî'nin, Vezir Joseph'in siyasî niyet ve teşebbüslerinin yol açtığı bu olaylardaki rolü henüz tam aydınlanmış değildir. Söz konusu olaylardan bahseden Arap ve yahudi kaynakları Ebû İshak'tan ve şiirinden söz etmemektedir. Özellikle yahudi

kaynaklarının ondan bahsetmemesi dikkat çekicidir. Muhtemelen bu olaylarla Ebû İshak'ın söz konusu şiirini yazması aynı zamana rastladığı için ikisi arasında bir ilişki kurulmuştur.

Ebû İshak el-İlbîrî 459 yılının sonlarında (1067) vefat etti.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû İshak el-İlbîrî, *Dîvân* (nşr. E. G. Gomez), Madrid 1944; *a.e.* (nşr. M. Rıdvân ed-Dâye), Beyrut 1396/1976; İhsan Abbas, *Târîhu'l-ede-bî'l-Endelüs*, Beyrut 1985, II, 135-139; Dabbî, *Buğyetü'l-mültemis*, s. 210; İbn Saîd el-Mağribî, *el-Muğrib*, s. 32-133; *el-İstibşâr fi 'acâ'ib il-emşâr* (nşr. Sa'd Zağlûl Abdülhamîd), Dârülbeyzâ 1985, s. 418; İbnü'l-Ebbâr, *et-Tekmilâ* (nşr. A. Bel — İbn Ebû Şeneb), Cezayir 1920, I, 136-137; İbnü'l-Hatib, *el-İhâta*, I, 440; II, 155; III, 517; IV, 82, 317; Makkarî, *Nefhu't-tib*, III, 491; IV, 86, 112, 113, 322; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 479-480; E. G. Gomez, *Un Alfaqü espanol Abû İshâq de Elvira*, Madrid 1944; a.mlf., "Abû İshâk al-İlbîrî", *El²* (Fr.), I, 134; B. Lewis, *Islam in History*, London 1973, s. 158-165; Seyyid Mustafa Gâzî, "Ebû İshâk el-İlbîrî şâ'irü'z-zühdi'l-Endelüsî fi'l-ğarnî'l-hâmisi'l-hicrî", *Mecelletü Külliyyeti'l-âdâb*, sy. 20, İskenderiye 1966, s. 75-99; Abdullah Kenûn, "Tâ'iyyetü Ebî İshâk el-İlbîrî fi'l-'ilm ve'z-zühd", *MMIADm*, II (1974), s. 21-33.

MUHAMMED SÜVEYSÎ

EBÜ İSHAK el-İSFERÂYNÎ

(bk. İSFERÂYNÎ, Ebû İshak).

EBÜ İSHAK el-MERVEZÎ

(bk. MERVEZÎ, Ebû İshak).

EBÜ İSHAK es-SÂBÎ

(bk. SÂBÎ, Ebû İshak).

EBÜ İSHAK es-SAFFÂR

(bk. SAFFÂR, Ebû İshak).

EBÜ İSHAK es-SEBÎ

(أبو إسحاق السبيعي)

Ebû İshâk Amr b. Abdillâh
b. Zîyuhmid es-Sebî
(ö. 127/745)

Kûfeli hadis ve kıraat âlimi, tâbiî.

34 (654) yılında doğdu. 29 (649) veya 32 (652) yılında doğduğu da rivayet edilmektedir. Yemen'deki Hemdân kabilesine mensup Sebî (Sebû) b. Sa'b'ın soyundan geldiği için Sebî ve Hemdânî, Kûfe'ye yerleştiği için de Kûfî nisbeleriyle